

تأثیرپذیری نهادهای مالی اسلامی از بحران‌های مالی

دکتر احمد شعبانی^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۸/۱۴

محسن خدابخش^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۰۹/۳۰

چکیده

هدف از پژوهش حاضر ارزیابی عملکرد بانک‌های اسلامی (به عنوان رکن اساسی نهادهای مالی که فعالیت‌های خود را بر پایه اصول شرعی و اسلامی بنا کرده اند) در تأثیرپذیری از بحران مالی اخیر جهانی می‌باشد. از آنجا که ماهیت بحران مالی اخیر، ناشی از بی‌انضباطی نهادهای مالی رایج می‌باشد، نحوه اثرگذاری این بحران بر نهادهای مالی اسلامی می‌تواند محکی بر عملکرد این نهادها باشد. جامعه پژوهش شامل تمامی بانک‌های اسلامی بوده که در سطح جهان مشغول به فعالیت می‌باشند. با استفاده از داده‌ها و گزارشات مالی مستخرج به ارزیابی ۷۱ بانک نمونه پژوهش پرداخته شد. آزمون t زوجی جهت مقایسه مدل نظری پژوهش در ارزیابی عملکرد بانکها (۱۱ شاخص اصلی عملکرد) مورد استفاده قرار گرفت. جهت انجام آزمون مورد نظر از سال‌های ۲۰۰۵، ۲۰۰۶ و ۲۰۰۷ به عنوان دوره زمانی قبل از بحران و سال‌های ۲۰۰۸ و ۲۰۰۹ به عنوان دوره زمانی پس از بحران تفسیر شد. نتایج پژوهش حاکی از عدم وجود اختلاف معنادار بین میانگین دوره قبل و بعد از بحران برای تمامی شاخص‌های عملکرد مورد استفاده بود. به عبارت دیگر این پژوهش نشان داد عملکرد بانک‌های اسلامی از بحران مالی اخیر متأثر نشده است. فعالیت در سایه قوانین موجود در نظام مالی اسلامی و استفاده از ابزارهای موجود در این نظام به عنوان دلایل اصلی عدم تأثیرپذیری ذکر شده است.

واژگان کلیدی: بحران مالی، عملکرد بانک‌ها، نظام مالی اسلامی

۱. عضو هیأت علمی دانشگاه امام صادق(ع)، دانشکده معارف اسلامی و اقتصاد.

۲. کارشناس ارشد معارف اسلامی و مدیریت مالی، دانشگاه امام صادق(ع).

۱- مقدمه:

نظام مالی جزء لاینفک نظام اقتصادی می‌باشد که کارایی و عدم کارایی آن تأثیر بسزایی در توسعه اقتصادی ایجاد می‌کند. تضمین کارایی و پایداری نظام مالی در گرو کیفیت کارکرد انفرادی و تعاملات پویایی ارکان آن می‌باشد. مهمترین ارکان نظام مالی نهادها، ابزارها و بازارهای مالی می‌باشند. (nagaoka, ۲۰۰۶).

نظام مالی اسلامی شبکه ای از بازارهای اسلامی، ابزارهای اسلامی و نهادهای اسلامی است که با داشتن روابط نظام‌مند و تعاملی وظیفه‌ی نقل و انتقال وجوه را از واحدهای مازاد اقتصادی به واحدهای کمبودی در چارچوب اصول و قوانین اسلامی، بر عهده دارند. در واقع نظام مالی اسلامی به آندسته از خدمات، عملیات و معاملات بازار مالی مربوط می‌شود که بر طبق قوانین اسلامی که شریعت نامیده می‌شود، باشد. (صالح آبادی، ۱۳۸۴، ص ۴۱). مبنای نظام اقتصادی اسلام بر دو پایه مهم عدالت اقتصادی- اجتماعی و رفاه کل اجتماع بنا شده است.

بخش اعظم نهادهای مالی اسلامی را بانک‌های اسلامی تشکیل می‌دهند. افزایش علاقه برای توسعه یک نظام اقتصادی اسلامی ابتدا منجر به پیدایش بانک‌های اسلامی شد. تأسیس بانک‌های اسلامی عامل رشد و توسعه کل صنعت خدمات مالی اسلامی بوده است. هر نظام مالی دارای اصول و مبانی هست که باید در آن چارچوب به فعالیت اقدام نماید. با تحقیق در ایدئولوژی شرعی اسلام از یک سو و متدولوژی اقتصادی اسلام از سوی دیگر می‌توانیم این مبانی و اصول موضوعه نظام مالی اسلامی را استخراج کنیم که اصلی ترین آنها عبارتند از: حرمت ربا، حرمت غرر، حرمت میسر، اصل تقسیم منفعت و ریسک، پول به عنوان سرمایه بالقوه، اصل حرمت سفته بازی و احتکار، اصل ملاک ارزش، تولید و احیاءگری، اصل تقدس عقود و قراردادهای ایفای تعهدات، اصل شرعی بودن، اصل مولد محور بودن، اصل توزیع مجدد مناسب منابع اقتصادی، اصل منصفانه بودن و عادلانه بودن. امروزه بانک یکی از نهادهای مهم و از خرده نظام‌های نظام مالی است که اهمیت بسزایی در اقتصاد می‌تواند ایفا کند (Sandararajan, ۲۰۰۲).

آمارهای بانک جهانی گویای این حقیقت هستند که از ۵۷ کشور عضو سازمان کنفرانس اسلامی، ۲۷ کشور زیر خط فقر هستند و بسیاری از مشکلات امت اسلامی ریشه در عقب ماندگی اقتصادی مسلمین دارد (Badawi, ۲۰۱۰).

راه کار کلیدی در حل این معضل را می‌توان در توسعه اقتصادی متوازن و پایدار بر مبنای نظام اقتصادی- اجتماعی اسلام جستجو کرد.

با توجه به اینکه عملکرد بانک‌ها به عنوان یکی از مهمترین نهادهای مالی در نظام‌های مالی دنیا همیشه متأثر از فضای اقتصادی حاکم بر اقتصاد منطقه‌ای و جهانی است، همواره یکی از دغدغه‌های بانک‌ها در سراسر دنیا مواجه شدن با تغییرات ناگهانی حاصل از بحران‌های مالی و اقتصادی می‌باشد.

در طی قرن‌های نوزده و بیستم عمده بحران‌های مالی شامل ترس از خالی شدن ذخیره نقدی بانک‌ها بود. اگرچه بحران‌های مالی در قالب اشکال دیگری از قبیل سقوط بازار سهام، حباب‌های مالی و بحران ارزی نیز نمود پیدا می‌کند. علی‌رغم اینکه تاکنون تئوریهای مختلفی

توسط اقتصاددانان درخصوص بحران‌های مالی و نحوه رویارویی و یا اجتناب از آن ارائه شده است ولی با این حال هنوز شاهد بحران‌های مالی در اقصی نقاط دنیا هستیم. (davis, 2008)

بحران مالی اخیر که از سال 2007 شروع و در پاییز سال 2008 به اوج خود رسید بزرگترین بحران مالی از سال 1929 به بعد محسوب می‌شود. بحران‌هایی شبیه بحران مالی فعلی اگرچه همیشه اتفاقات غیرمنتظره و غیرمعارفی محسوب می‌شوند ولی عملاً مشاهده می‌کنیم که وقوع این بحران‌ها، مخصوصاً از سال 1970 میلادی به بعد امری متداول بوده است. (kunt, 2005).

بحران‌های بانکی یکی از متداول‌ترین این بحران‌هاست که برداشت‌های ناگهانی وجوه پس انداز شده توسط سپرده‌گذاران می‌تواند آنها را با بحران مواجه سازد. از آنجا که بسیاری از وجوه سپرده گذاری شده در بانک وام داده می‌شود بنابراین در صورت برداشت ناگهانی وجوه توسط سپرده‌گذاران، بانک قادر به بازگرداندن سریع مبالغ نخواهد شد و همین عامل می‌تواند بانک را به ورشکستگی بکشاند و چنانچه سپرده‌گذاران از بیمه سپرده گذاری برخوردار نباشند ممکن است دچار زیان‌های شدیدی شوند. به عنوان نمونه ای از این بحران می‌توان به بحران بانک‌های آمریکایی در سال 1931 و 2007 اشاره کرد (Gorton, 2007).

با توجه به آنچه بیان شد، در این پژوهش به تأثیر پذیری بانک‌های اسلامی از بحران مالی اخیر پرداخته می‌شود. جهت انجام این پژوهش مدل نظری پژوهش بر اساس مطالعات صورت گرفته در زمینه ارزیابی عملکرد بانکها استخراج گردید. آزمون تأثیرپذیری بانک‌های اسلامی نیز بر اساس این مدل ارزیابی عملکرد صورت می‌پذیرد.

۲- مدل نظری پژوهش

در تعیین شاخص‌های مربوط به ارزیابی عملکرد بانک‌ها مطالعات مختلفی صورت پذیرفته است. رول (1980) از «حاشیه بهره‌ایⁱ» به عنوان شاخص ارزیابی عملکرد برای بانک‌های تجاری آمریکا استفاده کرده است. وی حاشیه بهره را به عنوان تفاوت بین درآمدها و هزینه‌های بهره‌ای به کل دارایی‌ها تعریف می‌کند. ارشدی و لاورنس (1987) عملکرد بانک را توسط تحلیل همبستگی نرمال اندازه‌گیری می‌کند. شاخص‌های چند بعدی وی شامل شاخص‌های سودآوری، قیمت‌گذاری خدمات بانک و سهم بازار وام‌ها می‌باشد. تحقیقات بعدی در این زمینه نشان داد که به علت توسعه‌های اقتصادی و آزادسازی بازار، صرفه به مقیاس بودن در فعالیت‌های بانکی عامل تأثیرگذاری در زمینه عملکرد بانکی باشند (Miller & Noulas, 1997).

تحقیقات اخیر ثابت کرده‌است که در محیط رقابتی امروز، بانک‌های بزرگ نجات می‌یابند و بانک‌های کوچک اگر به تخصص‌گرایی در چند زمینه محدود نپردازند، از بین خواهند رفت (Peterson & Rajan, 1995; Hardy & Simigiannis, 1998). در این زمینه کارایی و پیشرفت فنی بانک‌های آلمانی توسط لانگ و ولزلⁱⁱ (1996) مورد بررسی قرار گرفت. عملکرد بانک‌های تجاری آمریکا نیز توسط دی‌یانگ و حسن (1998) مورد آزمون قرار گرفت. کاوالو و راسیⁱⁱⁱ (2001) نیز جهت ارزیابی عملکرد بانک‌ها از عامل بهبود کاهش هزینه خروجی‌ها استفاده کردند. نتایج پژوهش آنها حاکی از این بود که بانک‌های کوچک باید به سمت فعالیت صرفه به مقیاس حرکت کرده و بانک‌های بزرگ نیز باید به تولید خدمات جدید بپردازند. کازمیدو و زوپونیدیس^{iv} (2008) نیز در ارزیابی عملکرد بانک‌های یونان بسته به تجاری و یا تعاونی بودن بانک‌های مورد بررسی، شاخص‌هایی زیر را مشخص نموده‌است:

جدول ۱- شاخص ارزیابی عملکرد از نگاه کازمیدو و زوپونیدیس

ردیف	نام شاخص (بانک تجاری)	ردیف	نام شاخص (تعاونی)
۱	درآمد قبل از مالیات به حقوق صاحبان سهام	۸	وام‌ها به کل درآمدها
۲	درآمد قبل از مالیات به کل دارایی	۹	تعداد کارمندان به تعداد شعبه‌ها
۳	درآمد قبل از مالیات به جمع وام و اوراق بهادار	۱۰	سپرده‌ها به کل دارایی
۴	سودخالص به کل دارایی‌ها	۱۱	تعداد اعضا بانک
۵	هزینه‌های اداری به کل دارایی‌ها	۱۲	وام‌ها به سپرده‌ها
۶	دارایی‌های کسب شده به کل دارایی‌ها	۱۳	سپرده‌ها به کل دارایی‌ها
۷	حقوق صاحبان سهام به کل دارایی‌ها	۱۴	حقوق صاحبان سهام به سپرده‌ها

***منبع: Kosmidou & Zopounidis, ۲۰۰۸

کاروتو و همکاران^v (۲۰۰۸) در پژوهشی شاخص‌های اصلی که برای محاسبه عملکرد بانک مورد استفاده قرار می‌گیرند را چنین می‌شمارد: (۱) بازده حقوق صاحبان سهام^{vi} (۲) بازده دارایی‌ها^{vii} (۳) ضریب تکاثر اهرم^{viii} (۴) حاشیه بهره برداری از دارایی‌ها^{ix} (۵) حاشیه سود^x. حسین^{xi} و همکاران (۲۰۱۱) در پژوهش خود، مهمترین و مشهورترین شاخص‌هایی که در ارزیابی عملکرد بانک‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند را شامل ROE، ROA، حاشیه خالص بهره به دارایی‌های جاری، نسبت وام‌ها به سپرده‌ها، نسبت دارایی‌های جاری به وام‌ها، نسبت کل دارایی‌ها به حقوق صاحبان سهام و نسبت حقوق صاحبان سهام به کل دارایی‌ها می‌داند.

ریاضت (۱۳۷۹) نیز در پژوهش خود با عنوان «ارزیابی عملکرد بانک از طرح تا عمل» شاخص‌های متفاوتی را جهت ارزیابی عملکرد بانک‌های داخلی ایران برمی‌شمارد، که عبارتند از: شاخص‌های سرمایه گذاری، شاخص‌های وصول مطالبات و کنترل سرمایه‌گذاری‌ها، شاخص‌های جذب منابع، شاخص‌های سودآوری، شاخص‌های تناسب دارایی و بدهی، شاخص نظرات حسابرسی.

فدزلان و مظفر^{xii} (۲۰۱۰) نیز در مقاله خود با موضوع تأثیر بحران‌های مالی بر عملکرد بانک‌ها شاخص‌های زیر را جهت ارزیابی عملکرد بانک‌ها برمی‌شمارند:

جدول ۲- شاخص‌های ارزیابی عملکرد از نگاه فدزلان و مظفر

ردیف	نام شاخص	ردیف	نام شاخص
۱	ROA	۴	هزینه‌های غیربهره‌ای به دارایی‌ها
۲	درآمد غیربهره‌ای به کل دارایی‌ها	۵	حقوق صاحبان سهام به کل دارایی‌ها
۳	نسبت تعداد شعبه‌ها به کل سپرده‌ها	۶	وام‌ها به دارایی‌ها

***منبع: Fadzlan and Muzafar, ۲۰۱۰

صالح و زیتون^{xiii} (۲۰۰۶) جهت ارزیابی بانک‌های اسلامی کشور اردن از گروهی از شاخص‌های عملکرد استفاده کرده است. مجموع این شاخص‌ها را می‌توان در جدول زیر نشان داد:

جدول ۳- شاخص‌های ارزیابی عملکرد بانک در مطالعه صالح و زیتون (۲۰۰۶)

ردیف	نام شاخص	ردیف	نام شاخص
۱	بازده دارایی‌ها	۹	نسبت بدهی
۲	بازده حقوق صاحبان سهام	۱۰	سپرده کل به دارایی کل
۳	درآمدخالص بهره و کارمزد به درآمد عملیاتی	۱۱	تسهیلات اعتباری خالص به دارایی
۴	بهره اعتبارات به تسهیلات اعتباری	۱۲	حقوق صاحبان سهام به تسهیلات اعتباری
۵	عایدی کل به کل دارایی	۱۳	دارایی‌های جاری به کل دارایی‌ها
۶	درآمدخالص به بدهی‌ها	۱۴	بدهی کل به حقوق صاحبان سهام
۷	نسبت حقوق صاحبان سهام	۱۵	نسبت آنی
۸	حقوق صاحبان سهام به سپرده‌ها	۱۶	وجوه نقد و سرمایه گذاری به کل سپرده

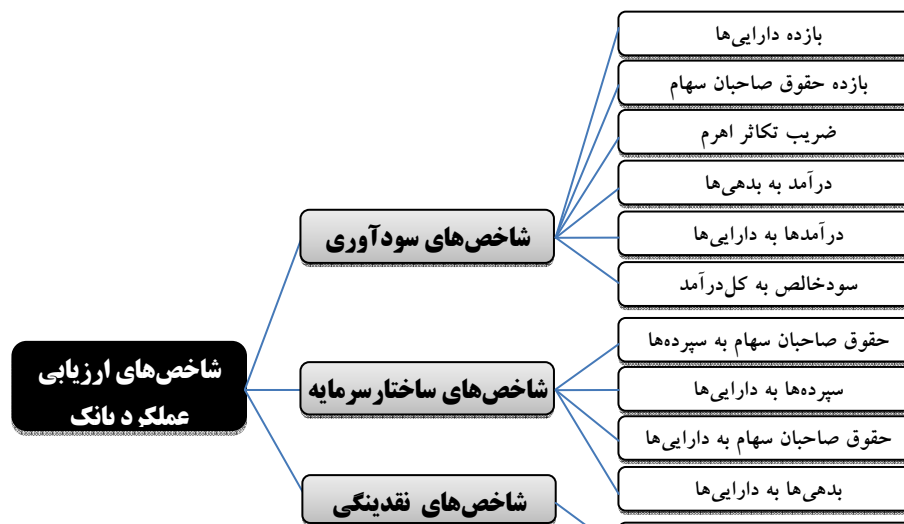
***منبع: Saleh & zeitun, ۲۰۰۶

همانطور که تشریح شد، مطالعات مختلف با توجه به رویکردهای متفاوتی که به عملکرد بانک داشته‌اند، شاخص‌های متفاوتی را برای ارزیابی عملکرد بانک‌ها مورد استفاده قرار داده‌اند. در این پژوهش مدل ارزیابی عملکرد ارائه شده، شاخص‌هایی را مورد ارزیابی قرار داده است که مهمترین معیارهای موجود و جمع مدل‌های حاضر در این حوزه می‌باشد. به علاوه از آنجا که در این پژوهش تنها فاکتورهای مالی مدنظر پژوهشگر بوده است، شاخص‌های غیرمالی نیز از پژوهش حذف گردیده است. باید بیان داشت که از آنجا که اطلاعات ترازنامه بانک‌های اسلامی در دسترس نبود(به عنوان محدودیت پژوهش) و اطلاعات بدست آمده تنها بخشی از اطلاعات ترازنامه به حساب می‌آید از محاسبه برخی نسبت‌ها صرفنظر شد. اما سایر نسبت‌ها با دقت کامل مورد محاسبه قرار گرفت.

قابل ذکر است رویکرد این پژوهش معطوف به مقایسه شاخص‌های ارائه شده در دو دوره قبل از و بعد از بحران می‌باشد، لذا مقدار عددی و تحلیل جزء به جزء هریک از این شاخص‌ها موردنظر پژوهشگر نمی‌باشد.

۳- ساختار مدل نظری پژوهش

با عنایت به تنوع موجود در شاخص‌های ارائه شده در زمینه ارزیابی عملکرد بانک‌ها، می‌توان مدل زیر را به عنوان مدل ارزیابی عملکرد بانکی ارائه نمود. در این مدل با حذف عوامل غیرمرتبط و تأکید بر شاخص‌های مشابه در تحقیقات مختلف ذکر شده، مدل نهایی ارائه گردید.

نگاره ۱- مدل نظری پژوهش- شاخص‌های ارزیابی عملکرد بانکی

فرضیات پژوهش:

با توجه به مدل نظری ذکر شده، فرضیات این پژوهش شامل ۱ فرضیه اصلی و ۱۱ فرضیه فرعی به شرح ذیل می‌باشد.

• **فرضیه اصلی پژوهش:** بین میانگین عملکرد بانک‌های اسلامی در وضعیت قبل و بعد از بحران تفاوت معناداری وجود ندارد.

۱- **فرضیه فرعی اول:** بین میانگین عملکرد بانک‌های اسلامی (شاخص ROE) در وضعیت قبل و بعد از بحران تفاوت معناداری وجود ندارد.

۲- **فرضیه فرعی دوم:** بین میانگین عملکرد بانک‌های اسلامی (شاخص ROA) در وضعیت قبل و بعد از بحران تفاوت معناداری وجود ندارد.

۳- **فرضیه فرعی سوم:** بین میانگین عملکرد بانک‌های اسلامی (شاخص MC) در وضعیت قبل و بعد از بحران تفاوت معناداری وجود ندارد.

۴- **فرضیه فرعی چهارم:** بین میانگین عملکرد بانک‌های اسلامی (شاخص درآمد به بدهی) در وضعیت قبل و بعد از بحران تفاوت معناداری وجود ندارد.

۵- **فرضیه فرعی پنجم:** بین میانگین عملکرد بانک‌های اسلامی (شاخص درآمد به دارایی) در وضعیت قبل و بعد از بحران تفاوت معناداری وجود ندارد.

۶- **فرضیه فرعی ششم:** بین میانگین عملکرد بانک‌های اسلامی (شاخص سود خالص به درآمد) در وضعیت قبل و بعد از بحران تفاوت معناداری وجود ندارد.

۷- **فرضیه فرعی هفتم:** بین میانگین عملکرد بانک‌های اسلامی (حقوق صاحبان سهام به سپرده‌ها) در وضعیت قبل و بعد از بحران تفاوت معناداری وجود ندارد.

۸- **فرضیه فرعی هشتم:** بین میانگین عملکرد بانک‌های اسلامی (سپرده‌ها به دارایی) در وضعیت قبل و بعد از بحران تفاوت معناداری وجود ندارد.

۹- **فرضیه فرعی نهم:** بین میانگین عملکرد بانک‌های اسلامی (حقوق صاحبان سهام به دارایی) در وضعیت قبل و بعد از بحران در تفاوت معناداری وجود ندارد.

۱۰- **فرضیه فرعی دهم:** بین میانگین عملکرد بانک‌های اسلامی (شاخص بدهی به دارایی) در وضعیت قبل و بعد از بحران تفاوت معناداری وجود ندارد.

۱۱- **فرضیه فرعی یازدهم:** بین میانگین عملکرد بانک‌های اسلامی (شاخص موجودی نقد و سرمایه گذاری به سپرده) در وضعیت قبل و بعد از بحران تفاوت معناداری وجود ندارد.

۴- روش پژوهش

این تحقیق از نظر نوع تحلیل علی پس از وقوع رویدادهای گذشته می‌باشد و کاربردی و میدانی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل کلیه بانک‌هایی است که تحت عنوان بانک‌های اسلامی در جهان مشغول به فعالیت بوده و بانک توسعه اسلامی نیز آنها را به عنوان بانک‌های اسلامی شناسایی کرده و اطلاعات را در اختیار دارد. با توجه به محدودیت موجود جهت دسترسی به اطلاعات امکان تعیین دقیق میزان این بانک‌ها وجود نداشت. اما با تقسیم بندی موجود در آمار و اطلاعات بانک‌های اسلامی این میزان تقریباً برابر با ۱۳۰ بانک می‌باشد. در این تحقیق نمونه گیری به صورت تصادفی ساده انجام گرفت، که در این پژوهش با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی و همچنین جدول مورگان این کار صورت پذیرفت. تعداد نمونه تخمین زده شده برابر با ۷۱ بانک ارزیابی گردید.

همچنین اطلاعات با استفاده از سایت‌های مربوطه و مکاتبه با مدیران IDB داده‌های مربوط به بانک‌های اسلامی فعال در کشورها و قاره‌های مختلف جمع‌آوری گردید. به علت کثرت بانک‌های مورد نظر و همچنین در دسترس نبودن اطلاعات تمامی بانک‌ها به صورت کامل (به صورتی که بتوان همانند سایر بانک‌ها تمامی نسبت‌ها را برای آنها محاسبه نمود)، از نمونه‌گیری استفاده گردید. همچنین با استفاده از نرم افزار اکسل به محاسبه هر یک از ۱۱ نسبت موجود در مدل نظری پرداخته شد. سپس با استفاده از آمار استنباطی و آزمون فرض برای نمونه‌های جفت شده (t زوجی) به آزمون فرضیات پرداختیم.

۵- یافته‌های پژوهش

در این بخش جهت تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش از آمار استنباطی استفاده شده است. در واقع در این فصل سالهای ۲۰۰۶، ۲۰۰۷ و ۲۰۰۸ به عنوان دوره قبل از بحران و سالهای ۲۰۰۸ و ۲۰۰۹ به عنوان دوره‌های پس از بحران در نظر گرفته شده اند. جهت بررسی آماری تفاوت معنی دار بین میانگین دو دوره مذکور از آزمون t همبسته در نرم افزار spss استفاده شد.

جدول ۱- توصیف اطلاعات مربوط به شاخص‌های ارزیابی عملکرد بانک‌های اسلامی

Paired Samples Statistics					
		Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair ۱	ROE.pre	۰.۳۶۱	۷۱	۰.۲۱۸۰۶	۰.۰۲۹۹۵
	ROE.post	۱.۵۶۱	۷۱	۰.۱۷۶۸۸	۰.۰۲۴۳۰
Pair ۲	ROA.pre	۰.۰۳۳۴	۷۱	۰.۰۴۴۰۷	۰.۰۰۶۰۵
	ROA.post	۴.۳۴۰	۷۱	۰.۰۵۷۳۹	۰.۰۰۷۸۷
Pair ۳	MC.pre	۴.۷۹۹	۷۱	۵۶.۰۴۶۸	۰.۷۶۹۸۶
	MC.post	۴.۵۳۳	۷۱	۵.۱۲۱۹۰	۰.۷۰۳۵۵
Pair ۴	Inc/lia.pre	۰.۶۵۹۸	۷۱	۳.۰۳۳۳۷	۰.۴۱۶۶۷
	Inc/lia.post	۰.۳۲۹۴	۷۱	۱.۴۵۳۴۸	۰.۱۹۹۶۵
Pair ۵	Inc/asset.pre	۰.۰۵۵۸	۷۱	۰.۰۵۹۹۸	۰.۰۰۸۲۴
	Inc/asset.post	۰.۰۷۷۸	۷۱	۰.۰۲۵۳۳	۰.۰۰۳۴۸
Pair ۶	pro/inc.pre	۰.۲۸۲۱	۷۱	۰.۴۷۴۳۹	۰.۰۶۵۱۵
	Pro/inc.post	۰.۴۱۵۲	۷۱	۴.۷۲۵۱۳	۰.۶۴۹۰۵

Pair ۷	share.dep.pre	۲.۲۷۵۲	۷۱	۱۱.۸۲۹۳۷	۱.۶۲۴۸۹
	share.dep.post	۱.۸۱۸۴	۷۱	۸.۸۲۵۲۴	۱.۲۱۲۲۴
Pair ۸	dep.asset.pre	.۶۴۲۶	۷۱	.۲۱۳۰۸	-.۰۲۹۲۷
	dep.asset.post	.۶۸۸۶	۷۱	.۲۰۴۸۵	-.۰۲۸۱۴
Pair ۹	equity.asset.pre	.۲۴۳۱	۷۱	.۲۴۷۶۴	-.۰۳۴۰۲
	equity.asset.post	.۲۱۵۸	۷۱	.۲۳۰۸۱	-.۰۳۱۷۰
Pair ۱۰	liab.asset.pre	.۷۲۵۲	۷۱	.۲۴۷۶۱	-.۰۳۴۰۱
	liab.asset.post	.۷۹۹۶	۷۱	.۲۳۲۳۹	-.۰۳۱۹۲
Pair ۱۱	Cash.dep.pre	۳.۹۷۱۳	۷۱	۱۵.۷۸۳۱۵	۳.۱۶۷۹۸
	Cash.dep.post	۳.۲۵۵۸	۷۱	۱۱.۳۰۷۱۰	۱.۵۵۳۱۵

جدول ۲- بررسی معناداری همبستگی داده‌ها در دوره‌های قبل و بعد از بحران

Paired Samples Correlations				
		N	Correlation	Sig.
Pair ۱	ROE.pre & ROE.post	۷۱	.۲۵۹	.۰۶۱
Pair ۲	ROA.pre & ROA.post	۷۱	.۴۸۹	.۰۵۴
Pair ۳	MC.pre & MC.post	۷۱	-.۶۸۵	.۰۱۵
Pair ۴	Inc/liab.pre & inc/liab.post	۷۱	.۵۷۳	.۰۹۴
Pair ۵	Inc/asset.pre & Inc/asset.post	۷۱	.۶۷۸	.۰۱۸
Pair ۶	pro/inc.pre-Pro/inc.post	۷۱	-.۰۱۳	.۳۹۱۰
Pair ۷	share.dep.pre & share.dep.post	۷۱	.۲۱۵	.۰۱۲
Pair ۸	dep.asset.pre - dep.asset.post	۷۱	.۱۸۰	.۰۵۴
Pair ۹	equ/asset pre & equ/asset post	۷۱	.۳۲۰	.۰۶۶
Pair ۱۰	liab.asset.pre - liab.asset.post	۷۱	.۱۲۲	.۰۱۷
Pair ۱۱	Cash.dep pre & cash.dep post	۷۱	.۲۰۲	.۲۱۳

جدول ۳- بررسی میزان معناداری تفاوت میانگین شاخص‌های ارزیابی عملکرد بانک‌های اسلامی در

دوره قبل و بعد از بحران

Paired Differences								
	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	Lower	Upper	t	df	Sig.
ROE.pre-ROE.post	.۰۰۰۴۲	.۲۴۲۵۶	.۰۳۳۳۲	-.۰۶۶۱۹	.۱۹۹۹۱	۳.۹۹۳	۷۰	.۰۰۸۷
ROA.pre-ROA.post	۱-۰.۰۰	.۰۸۷۷۱	.۰۱۲۰۵	.۰۱۳۶۶	.۰۶۲۰۰	۳.۱۴۰	۷۰	.۰۳۶
MC.pre-MC.post	-.۲۶	۴.۲۷۹۴۱	.۵۸۷۸۲	-۱.۸۱۹۵۵	.۵۳۹۵۵	-۱.۰۸۹	۷۰	.۲۸۱
In/lib.pre-in/lib.post	.۳۳۰۳۸	۱.۶۹۴۷۳	.۲۳۲۷۹	-.۱۳۶۷۵	.۷۹۷۵۰	۱.۴۱۹	۷۰	.۱۶۲
In/asset.pre-in/asset.post	-.۰۲۱۹۵	.۰۴۶۶۹	.۰۰۶۴۱	.۰۰۹۰۸	-.۰۳۴۸۲	۳.۴۲۲	۷۰	.۰۰۱
pro/inc.pre-Pro/inc.post	-.۰۱۳	۴.۷۵۴۷۷	.۶۵۳۱۲	-۱.۱۳۳۵	۲.۵۰۷۹۰	-۱.۸۱۳	۷۰	.۰۷۲
Share/dep pre & share/dep post	.۴۵۶۷۶	۳.۷۸۵۰۱	.۵۱۹۹۱	-.۵۸۶۵۲	۱.۵۰۰۰۴	.۸۷۹	۷۰	.۳۸۴
dep.asset.pre - dep.asset.post	-.۰۴۶۰۱	.۱۳۸۸۱	.۰۱۹۰۷	-.۰۸۴۲۷	-.۰۰۷۷۴	-۲.۴۱۳	۷۰	.۰۱۹
equ/asset pre & equ/asset post	.۰۲۷۳۹	.۰۹۶۸۳	.۰۱۳۳۰	.۰۰۰۷۰	.۰۵۴۰۸	۲.۰۵۹	۷۰	.۰۵۴
liab.asset.pre - liab.asset.post	-.۰۲۶۲۸	.۰۹۶۱۳	.۰۱۳۳۰	-.۰۵۲۸۸	.۰۰۰۱۱	-۱.۹۹۸	۷۰	.۰۷۱
Cash.dep pre & cash.deppost	.۷۱۵۵۷	۵.۱۳۴۴۶	.۷۰۵۲۷	-.۶۹۹۶۷	۲.۱۳۰۸۰	۱.۰۱۵	۷۰	.۳۱۵

همانطور که در جداول فوق مشاهده می‌شود، با آزمون ۷۱ بانک در وضعیت قبل و بعد از بحران، میانگین شاخص‌ها برای بانک‌های اسلامی و توصیف آنها محاسبه شده است. با آزمون معناداری دو مقدار قبل و بعد از بحران برای نمونه مذکور در سطح اطمینان ۹۵ درصد در جدول ۳ مشاهده می‌شود که این میزان اختلاف در تمامی شاخص (به جز شاخص درآمد به دارایی، سپرده به دارایی) تفاوتی معنادار محسوب نمی‌شود؛ ولذا میانگین‌های این شاخص‌ها را در دو وضعیت قبل و بعد از بحران می‌توان برابر فرض کرد. در شاخص‌های درآمد به دارایی و سپرده به دارایی نیز که تفاوت میانگین‌ها معنادار می‌باشد (سطح معناداری کمتر از ۵ درصد) نشان داده شده است که میانگین دوره بعد از بحران بیشتر از قبل از آن است. و لذا به صورت کلی می‌توان بیان کرد در تمامی شاخص‌های میانگین محاسبه شده برای بعد از بحران بزرگتر یا برابر با میانگین دوره قبل از بحران می‌باشد.

به علاوه، چنانکه در جدول ۲ مشاهده می‌شود، ضریب همبستگی بین نمرات در تمامی شاخص‌ها دارای سطح معناداری کمتر از ۵ درصد می‌باشند. فرضیه صفر در اینجا این است که این همبستگی در جامعه صفر بوده و همبستگی حاصل، نتیجه نمونه گیری تصادفی است. چون این احتمال بیشتر از ۵ درصد است، لذا فرضیه صفر رد نمی‌گردد و همبستگی معنی دار محسوب نمی‌شود.

۶- بحث و نتیجه گیری

باتوجه به جداول تحلیلی فصل گذشته می‌توان بیان کرد که با توجه به اینکه در تمامی ۱۱ شاخص بیان شده در مدل ارزیابی عملکرد ارائه شده، تفاوت معناداری بین دوره قبل و بعد از بحران وجود ندارد و لذا تمامی فرضیات پژوهش تأیید می‌گردد. بنابراین می‌توان بیان نمود که بانکداری اسلامی به صورت کلی در عملکرد خود تأثیری از بحران مالی سال ۲۰۰۷-۲۰۰۸ جهانی ندیدند. ریشه این موفقیت را می‌توان در ساختارهای حاکم بر محیط مالی این بانک‌ها دانست. موفقیت بانک‌های اسلامی در گذر از بحران بدون تأثیرپذیری جدی از در حالی اتفاق می‌افتد که بسیاری از نظام‌های بانکداری رایج در کشورهای غربی و یا کشورهایی که از سیستم رایج بانکداری استفاده می‌کنند، شدیداً از بحران مالی تأثیر پذیرفته، حجم دارایی‌های آنها کاهش یافته و با افت جدی عملکرد روبرو شدند. این وضع تا بدانجا بود که بسیاری از بانک‌های بزرگ آمریکا که هیچ‌کس گمان نمی‌کرد روزی این بانک‌ها با ورشکستگی مواجه شوند، مجبور به خروج از بازار و اعلام شکست کنند.

شاید بتوان گفت، نظام مالی رایج به طور عمده بر پایه بدهی و انتقال ریسک متمرکز شده است؛ در صورتی که نظام مالی اسلامی بر پایه قراردادهایی که دارایی محور بوده و ریسک را نیز مشارکتی اعمال می‌کردند بنا گذاشته شده است. همچنین بانک‌های اسلامی فعالیت‌های خود را بر مبنای بخش حقیقی اقتصاد متمرکز کرده اند که این خود نیز باعث کاهش تنش در اقتصاد و ایجاد حباب می‌شود.

مطابق تحقیقات، سودآوری بانک‌های اسلامی در مقایسه با بانکهای رایج با توجه به مدلی که در بانک‌های اسلامی مورد استفاده قرار می‌گیرد، پایدارتر بوده است. دلیل آن نیز قوانین شرعی است که در قراردادهای مالی بانک‌های اسلامی مورد استفاده قرار می‌گیرد و باعث مدیریت ریسک متفاوت بانک‌های اسلامی از مدیریت ریسک بانک‌های رایج می‌گردد. تحقیقات نشان دادند که قبل از بحران سودآوری بانک‌های رایج و اسلامی تقریباً مشابه بوده است، در صورتیکه که در جریان بحران و بین سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۰۹ بانک‌های اسلامی توانستند این ثبات را حفظ نمایند

و در این بین نیز بانک‌های اسلامی بزرگتر با توجه به تنوع سازی بهتر و در نظر گرفتن صرفه اقتصادی به مقیاس عملکرد بهتری داشتند.

اعتبارات موثر دارایی‌های بانک‌های اسلامی در مقایسه با بانک‌های رایج در طول بحران بیشتر شده است. طبق رتبه بندی نیز عموماً ریسک بانک‌های اسلامی بهتر و یا مشابه بانکداری رایج ارزیابی شده است و بانک‌های اسلامی در اثر بحران در مورد ریسکی که متحمل شده اند، ثبات بیشتری داشته اند.

امروزه با افزایش اهمیت بانکداری اسلامی در سیستم مالی بین الملل نیاز به سنجش ثبات این نوع از بانک‌ها احساس می‌شود که تحقیقات انجام شده در خصوص سنجش ریسک آنها در بحران ۲۰۰۷ نشان دهنده ایمن بودن آنها در این بحران بوده است؛ هرچند این به معنای مصون ماندن کامل آنها از ریسک نمی‌باشد و مدل مدیریت محتاطانه متناسب بانکهای رایج نتوانست آنها را مصون نگهدارد و ریسک‌های مخصوص بانکهای اسلامی باید توسط ابزارهای مدیریت ریسک کنترل گردد؛ پرواضح است که این مهم در گرو گسترش ابزارهای مدیریت ریسک این نوع بانک‌ها می‌باشد.

۷- منابع و مأخذ

۱. صالح آبادی، علی و محمد آرام. مدیریت مالی اسلامی و ابزارهای آن، دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۸۰.
۲. صالح آبادی، علی. «اصول و مبانی بازارهای مالی اسلامی و درس‌هایی برای ایران» هم اندیشی مدیریت ایران: تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۸۴.
۳. فرجی، یوسف. آشنایی با ابزارها و نهادهای پولی و مالی، انتشارات موسسه عالی بانکداری ایران، ۱۳۸۲.
۴. فقهی کاشانی، محمد. تکمیل نهادهای مالی در کشور، انتشارات پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۳۸۶.
۵. نجفی، مهدی. اصول و مبانی مالی اسلامی و چشم انداز آتی آن، مرکز تحقیقات دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۸۴.
۶. نجفی، مهدی. بررسی فرآیند تامین مالی از طریق انتشار اوراق صکوک، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده معارف اسلامی و مدیریت دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۸۵.
۷. آذر، عادل و منصور مومنی. آمار و کاربرد آن در مدیریت، جلد اول و دوم، سمت، تهران، چاپ ششم، زمستان ۱۳۸۱.

1. Demirguc-Kunt, A. and detragiache, E. (2005). 'empirical analysis of the causes and consequences of banking crisis', National Institute Economic Review, april
2. Davis, E.P. and Karim, D. (2008). 'Could early warning system have helped to predict the sub-prime crisis?' National Institute Economic Review, 2006, October.
3. Gorton, Gary, 'The Panic of 2007' paper prepared for August 2008 Jackson Hole conference.
4. Mishkin, Frederic S. (2007). 'Financial Instability and Monetary Policy', November 5, 2007.
5. Martin Crutsinger (January 7, 2008) 'Paulson: No Simple Solution to Housing Crisis', York Dispatch.

٦. Bernanke, Ben (January ١٣, ٢٠٠٩). 'The crisis and Policy Response', the Stamp Lecture, London School of Economics, London.
٧. Citigroup Global Markets Inc. (٢٠٠٨). 'MBS and Real Estate ABS', January ١١, ٢٠٠٨.
٨. Rosengren, Eric (٢٠٠٧), 'Subprime Mortgage Problems: Research, Opportunities, and Policy Consideration', Desember ٣ ٢٠٠٧.
٩. Krinsman , A. N. (summer ٢٠٠٧). 'Subprime Mortgage Meltdown: How Did it Happen and How Will It End', The Journal of Structured Finance, ١٣-١٩.
١٠. Troshkin, Maxim (٢٠٠٨). Technical Notes on Facts and Myths about the Financial crisis of ٢٠٠٨. Working paper ٦٦٧, October ٢٠٠٨, Fderal Reserve Bank of Minneapolis.
١١. Duffie, d. (٢٠٠٩). 'Innovations in credit risk transfer: implications for financial stability', BIS Workig Paper no ٢٢٥.
١٢. Krugman, Paul (٢٠٠٩). 'The Retyurn of Depression Economics and the crisis of ٢٠٠٨ '. W. W. Norton Company Limited. ISBN ٩٧٨-٠-٣٩٣-٠٧١٠١-٦.
١٣. Amin, samir (٢٠٠٦). 'Economic Globalism and Political Universalism:Conflicting Issues?', Journal of world- system research , vi, ٣, pp: ٥٨٢-٦٢٢.
١٤. Barrell, r., Hurst, I and Kirby, S.(٢٠٠٩). 'Financial crises, regulation and growth', National Institute Discussion Paper no.٣١٣.
١٥. Iqbal, Z. , Mirakhor, A. Progress and challenges of Islamic banking. Thunderbird International Business Review, ٤١, ١٩٩٩, ٣٨١-٤٠٥.
١٦. Ismail,A.G .Ahmed, I. Does the Islamic financial system design matter?. *humanomics* ,vol ٢٢,no١. ٢٠٠٦
١٧. Loqman, M. A brief note on Islamic financial system *managerial finance*, vol ٢٥,no ٥. ١٩٩٩.
١٨. Obaidullah, M. "Islamic Risk Management: Towards Greater Ethics and Efficiency" , International Journal of Islamic Financial Services, V٠١.٠٤, No.٣, ٢٠٠٢.
١٩. Abou Elkheir, ٢٠٠٨,An overview of Islamic system
٢٠. Kahf, ١٩٩٧, Instrument of Meeting Budget Deficit in Islamic economy< Islamic Development Bank.
٢١. H. gate and c. Worthington, ٢٠٠٧, A Prime on Islamic Finance: Definition, Source , Priniplles.
٢٢. Ebrahim and Safadi, ١٩٩٥, Behavioral Norms in the Islamic Doctrine of Economic, Journal of Economic Behavior and Organization.
٢٣. El-Gamal, ٢٠٠٠, A Basic Guide to Contemporary Banking and Finance
٢٤. A.Hameed, ٢٠٠٦, Understanding Islamic Finance.
٢٥. Zaher and Hassan, ٢٠٠١, A comparative literature survey of Islamic Finance and bankng.
٢٦. Leiss, ٢٠٠٧, Islamic Economic and Banking in Global Economy.
٢٧. Saleh, A. S. and Zeitun, R., *Islamic Banking Performance in the Middle East: A Case Study of Jordan*, Department of Economics, University of Wollongong, ٢٠٠٦.
٢٨. Kosmidou, K., Zopounidis, C., ٢٠٠٥, *Evaluating the performance of the Greek banking system*,Operational Research : An International Journal, ٥, ٢, ٣١٩-٣٢٦.

٢٩. Revell, J, ١٩٨٠, “Costs and Margins in Banking: An International Survey”, Paris, OECD.
٣٠. Arshadi, N. and E. C. Lawrence, ١٩٨٧, “An Empirical Investigation of New Bank performance”, Journal of Banking & Finance, ١١, ٣٣-٤٨.
٣١. Miller S., and A. Noulas, ١٩٩٧, “Portfolio Mix and Large-Bank Profitability in the USA”, Applied Economics, ٢٩, ٥٠٥-٥١٢.
٣٢. Petersen, M., Rajan, R., ١٩٩٥, “The Effects of Credit Market Competition on Lending Relationships”, Quarterly Journal of Economics, ٦٠, ٤٠٧-٤٤٤.
٣٣. Hardy C. D., and G. T. Simigiannis, ١٩٩٨, “Competitiveness and Effectiveness of the Greek Banking System”, Economic Review of the Bank of Greece, ١١, ٧-٣٠.
٣٤. DeYoung, and I. Hasan, ١٩٩٨, “The Performance of De Novo Commercial Banks: A Profit Efficiency Approach”, Journal of Banking & Finance, ٢٢, ٥, ٥٦٥-٥٨٧.
٣٥. Cavallo, L. & Rossi, S., ٢٠٠١, “Scale and scope economies in the European banking systems”, Journal of Multinational Financial Management, ١١, ٥١٥-٥٣١.
٣٦. Caruntu, Genu Alexandru and Romanescu, Marcel Laurentiu, ٢٠٠٨, *The Assessment of Banking Performances- Indicators of Performance in Bank Area*, University of Constantin Brancusi Targu Jiu, Romania, Online at <http://mpr.ub.uni-muenchen.de/١١٦٠٠/MPRA Paper No. ١١٦٠٠>, posted ١٥. November ٢٠٠٨.
٣٧. Hussein A. Hassan Al-Tamimi, Husni Charif, ٢٠١١, *Multiple approaches in performance assessment of UAE commercial banks*, International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management, Vol. ٤ No. ١, pp. ٧٤-٨٢.
٣٨. Fadzlan S. and Muzafar S.H. ٢٠١٠, *Assessing the Impact of Financial Crisis on Bank Performance, Empirical Evidence from Indonesia*, ASEAN Economic Bulletin Vol. ٢٧, No. ٣, pp. ٢٤٥-٦٢.

يادداشت

-
- i . Interest Margin
- ii . Lang and Welzel
- iii . Cavallo and Rossi
- iv . Kosmidou & Zopounidis
- v . Caruntu et al, ٢٠٠٨.
- vi . return on equity
- vii . Return on assets
- viii . Leverage Multiplier
- ix . The margin of assets utilization
- x . Margin Profit
- xi . Hussein et al, ٢٠١١.
- xii . Fadzlan and Muzafar, ٢٠١٠.
- xiii . Saleh & zeitun